

vet Filium nisi Pater Deus solus, qui dixit : *Jacob A puer meus, suscipit eum anima mea.*

Et omnipotens benedicit tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum (Ibid.).

Universa enim subjecit ei cœlestia per benedictionem cœli, et terrena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut in omnibus angelis et hominibus dominaretur.

Benedictionibus uberum. Id est, sive duorum Testamentorum, quorum alteri nuntiatum est, alteri demonstratum, sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ vere benedicta erant, quia iisdem sancta virgo Domino potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti (Luc. xi).*

Benedictionibus uberum et vulvæ (Gen. xlix). Etiam hic benedicitur vulva ejusdem matris, utique illa virginialis, quæ nobis Christum Dominum edidit. De qua per Jeremiam dicit : *Priusquam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de vulva, sanctificavi te (Jerem. i).*

Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum tuorum (Gen. xlix).

Benedictiones patris tui, inquit cœlestis, quæ datæ sunt tibi a summo cœli, et abyssi confortati sunt, id est, prævaluerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum, patriarcharum sive prophetarum, convaluit benedictio Patris in filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur, donec veniret.

Desiderium collium æternorum (Ibid.). Colles isti sancti sunt, qui, Christi adventum prophetantes, magno cum desiderio Incarnationem ejus expectaverunt. De quibus Dominus dicit : *Quia multi justi et propheta cupierunt videre quæ videtis et reliqua (Matth. xii).* Illi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis; qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni.

Fiant in capite Joseph omnes scilicet benedictiones (Gen. xlix). Istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit.

Et super verticem Nazareth. De quo scriptum est : *Quoniam Nazareus vocabitur (Matth. ii),* id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminentium universorum sanctorum, quos etiam in Psalmis fratres vocat dicens : *Narrabo nomen tuum fratribus meis, etc.*

Hieronymus.—*Benjamin lupus rapax, mane comedit spolia, ad vesperam dabit escam (Gen. xlix).*

Hæc quia de Paulo apostolo manifestissima propheta sit, omnibus patet quod in adolescentia sua persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuerit; tamen in Hebræo sic legitur : *Benjamin lupus rapax sive capiens, in matutino comedit prædam, et ad vesperam dividit spolia,* quod ita Hebræi edisse-

runt : Altare in quo immolabantur hostiæ, et victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in partibus Benjamin fuit. Illoc, inquit, ergo significat quod sacerdotes mane immolent hostias, et ad vesperam dividant ea quæ sibi a populo ex lege collata sunt : lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris interpretationem ponentes, et spoliatorum divisionem super sacerdotibus, qui serviunt altari, vivant de altari.

Isidorus.—Legimus quemdam ex doctoribus ad urbem Jerusalem, ea quæ de Benjamin scripta sunt referentem. Benjamin, inquit, *filius doloris* interpretatur. Hic sorte hæreditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nunc propter incredulitatem abjecta est atque repulsa; hæc enim in filiis suis sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ita et idem populus ultimus est salvandus, postquam plenitudo gentium introisset (Rom. xi). Dicitur enim Benjamin lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum atque justorum; rapax autem, propter aviditatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei, et inedia venit rapax, quia et ipsi violenter diripiunt regnum Dei : *Hic autem mane comedit prædam;* mane illud tempus creditur, quo Legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio scientiæ data est; comedit autem mane quia Legem, quam mane accepit, edit, adhuc meditatur, licet sequens legem justitiæ in legem fidei non pervenerit; *ad vesperam autem dividit spolia (Gen. xlix).* Vespera est illud tempus novissimum quo convertitur. Tunc ergo dividit escam; tunc intelligit dividendam esse litteram a spiritu, et tunc cognoscat quia *littera occidit, spiritus autem vivificat (II Cor. iii).* Quia ergo jam per gratiam Domini illuminatus incipit in Lege spiritalia corporalibus dividere et separare, ideo dicitur ad vesperam dividere escam, quod tota die in Lege medians ante non fecit. Quæritur autem de Jacob cur omnes quos de liberis et de ancillis genuit æquales honore filios et hæredes constituerit, nisi ut ostenderet quod Christus Dominus omnibus gentibus, qui per fidem corpori ejus conciliantur, cunctis pari honore et gloria habitus cœlestia præmia largiatur. Nec est discretio, Judæus an Græcus, Barbarus an Scythia, servus an liber sit, quia per omnia et in omnibus Christus est. Propterea enim figuram servi Salvator noster et Dominus induit, et pro libero et pro servo servivit, ut in omnibus in se credentibus in se æquale donum bonorum cœlestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit. Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis nativitas offuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam significatur, dicente Domino : *Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu mee super omnem carnem (Act. ii).*

QUÆSTIONUM SUPER EXODUM,

EX DICTIS PATRUM,

DIALOGUS.

PROLOGUS.

Quædam mysteria ex libro Geneseos, et obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt oblecta figuris, ex libris majorum breviter excerpta perstrinximus; nonnulla vero sequentis legis typica et figurata mysteria singillatim ex litteris sanctorum virorum sublata

D subjungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promentes. Nam omnia Legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec juxta historiæ textum explicari facile possint. Proinde tamen secuti sumus quantum contiguo operi sufficiens putavimus, ut nec libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

CAPUT PRIMUM.

Exodus quæ in se contineat.

DISCIPULUS.

Exodus, juxta fidem historiæ, quæ describit?

MAGISTER.

Exodus continet Hebræorum servitutem ac necem, plagas Ægypti, egressum populi, et nubem protegentem. Transitum etiam Rubri maris, mersumque cum curribus Pharaonem, et gloriæ decantationem; congressum quoque eremi, cibum mannae, et fluenta in dulcedinem versa; pugnam Amalech, mandata etiam Decalogi, et arcam testamenti; dedicationem quoque tabernaculi, et oblationum.

CAPUT II.

De septuaginta animabus.

Primo omnium LXX animæ cum Jacob introierunt in Ægyptum, LXX discipuli ad prædicandum verbum Dei toto mittuntur mundo. Aliter hæ LXX animæ quæ in Ægypto ingressæ sunt mystice in numero remissionis accipiuntur. Scilicet, ut huic sæculo, qui per Ægyptum figurabatur, post tanta peccata et sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figurat multum prophetarum verbis approbatur.

CAPUT III.

De morte Joseph.

Mortuo Joseph et fratribus ejus creverunt filii Israel, et invaluerunt nimis. Sic et noster verus Joseph postquam pro omnibus gustavit mortem, per quam destruxit diabolum, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset granum frumenti in terram, et mortuum fuisset, non utique fructum nunc plurimum orbis terræ Ecclesia sustulisset (*Juan. xii*).

CAPUT IV.

De afflictione populi.

Affligit Pharaos filios Israel luto et latere. Israel similitudo est populi nostri, Pharaos autem diaboli, qui imposuit jugum gravissimum servitutis luto et latere operari, id est, lutulentis et terrenis operibus incubari, admistis etiam paleis, hoc est, levibus et irrationalibus factis, ut his vitiorum actibus populum Dei comprimeret, ac peccatorum omnium inro incredulitatis posset obcludi, ut nemo esset qui regnum ejus aut disperderet aut vinceret.

CAPUT V.

De masculorum neci.

Jubet quoque masculos Pharaos occidi, et feminas vivere; sic postea ne robur fidei prævaleret, conabatur ut interfectis virtutibus vitia remaneret; fortissimosque et viriles animi sensus, unde cælestia sapimus, et divina id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam et fidem, in homine occidere, et illud in eo vivere, quod femineum, quod iarbescillum et fragile et proum ad vitia cernitur, id est, ambitionem, vinolentiam, libidinem, iracundiam, credulitatem, turorem, et cætera his similia quæ in feminarum figura sunt.

CAPUT VI.

De inventione Moysi.

Deinde Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, et Dominus, cujus Moyses typum induerat, ad flumen lavacri, et ad aquam baptismatis a credentibus invenitur. Plorabat infans, quia Christus veteris hominis, quem induerat, peccata desebat. Unde ad resuscitandum Lazarum fleuit, Judæorum deplorans perditionem. Filia Pharaonis descendens ad lavacrum fluminis, collegit infantem: Ecclesia est gentibus lavacri salutaris sanctificationem desiderans; Christum excepit a Synagoga matre carnali expulsus, quasi infantem, quia tunc parvulus videbatur, cum in homine cerneretur. Invenit illa Mosen inclusum in vasculo tibin, quod ex multis agrestibus virgulis

Atis sit; invenit Christum Ecclesia reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sui contexti ex multorum fratrum membris omnes unum in Christo corpus effecti sunt, et eum religiosa observatione suscipientes tulerunt.

CAPUT VII.

De occiso Ægyptio.

Interea Moyses peregrinum fratrem ab Ægyptio liberavit, ab Ægyptio injuriam patientem, insultum esse non ferens, fratrem defendit, et eundem Ægyptium occidit, cujus figura facillime occurrit, injuriose nobis in hac peregrinatione diabolum a Domino Christo nobis defensis occidi. Quod vero in sabulo arenæ obruit interemptum, manifestum est ejus jam morticiam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Unde et Ecclesiam Dominus ædificat in petra, et eos qui audiunt verbum ejus, et faciunt, comparat prudenti viro, qui ædificat domum suam super petram, et ne tentationibus cedat et corruat. Illos autem qui audiunt, et non faciunt, comparat stulto ædificanti super arenam, cujus tentata domus ruinam efficit magnam (*Luc. vi*).

CAPUT VIII.

De manifestatione Domini in rubo.

Deinde dum pasceret oves Moyses Jethro socii sui, vidit ardere rubum, et non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mittens ad gentem, quam præciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis, et rubus non cremabatur. Rubus, spinæ peccatorum Judaicorum; flamma in rubo, verbum Dei; quod ergo illis lex lata est, flamma erat in rubo, quod lege data non sunt consumpta peccata, nec rubus sub igne cremabatur. Alii in rubo flammante, et non urente Ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, et eam luquente in illa Domino non perire. Quod vero Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi quam in Ecclesia eum credentibus apparere, quia nullus digne consistere, vel Deum videre potest, nisi qui cuncta terrena et mortalia deposuerit vitia. Quid significabant illa Moysi calceamenta deposita, habet quippe et aliam figuram, id quod Moyses excalceari jubetur. Veterum namque consuetudo erat, ut si sponsa sponsum repudiare vellet, discalcearetur ille, et hoc esse signum repudii. Proinde Moyses excalceari jubetur, ne ad Ecclesiam, quæ in rubo significabatur, quasi sponsus calceatus accederet. Hoc enim Christo servabatur, qui verus sponsus erat; de quo dicit Joannes: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti* (*Marc. i*). Utique sicut dictum est Josue et Moysi. Hebræi autem dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, et non in alio ligno, ne forte et sculperent in eodem Judæi idolum, semper enim abstulit occasionem idololatriæ.

CAPUT IX.

De virga in serpentem conversa.

Mittitur dehinc Moyses ad liberandum populum Israel, qui dicit Domino: *Quod signum habebis, ut credant mihi, quia tu me misisti? Et Dominus ad illum: Projice, inquit, virgam, quam in manu gestas in terram, et projecit, et factus est serpens: expavit Moyses, et fugit, et ait illi Dominus: Apprehende caudam ejus, et apprehendit, et facta est iterum virga* (*Exod. iii, iv*). Quid enim hoc significat, serpens enim persuasit mortem homini; ergo mors a serpente; virga itaque in serpente, Christus in morte, et tamen expavit et fugit Moyses: quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Evangelio factum: *Mortuus est Christus, et expaverunt discipuli, et ab illa spe in qua fuerunt recesserunt. Sed quod dictum est: Apprehende caudam ejus, quid est cauda, nisi posteriora ejus? Hoc significavit Posteriora mea videbis. Primo enim factus est*

serpens, sed cauda apprehensa, facta est virga; quia primo occisus est, postea, peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reversus est, ubi per vitæ reparationem morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis sæculi finis, quia sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica temporum volvitur: alii eunt, alii veniunt per mortem, tanquam per serpentem mors seminata est; sed fine novissimo velut cauda sæculi redimus ad manum Dei, atque apprehensi reparabimur, et novissima inimica morte destructa resurgentes in dextera Dei virga erimus (I Cor. xv).

CAPUT X.

De manu Moysi in sinum missa.

Item datur aliud signum Moysi: «Mitte, inquit, manum in sinu tuo, et misit. Produce, inquit, eam, et produxit, et inventa est alba (Exod. iv), » id est, immunda. Aïhor enim in cute lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas Dei, id est, populus ejus, foras ab eo missus immundus factus est, sicut scriptum est de ea: *Ut quid avertis faciem tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo (Psal. lxxiii)?* Sed quod illi ait: *Revoca eam in sinum tuum (Exod. iv).* Revocavit, et reversa est ad colorem suum. Sic et plebs Judæa, nunc aliena est a sinu Dei, et foris immunda remansit. Sed revocat eam, et redit ad pristinum colorem, dum agnoverit Dominum Salvatorem; nunc enim cæcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intraverit, et sic omnis Israel salvus fiat (Rom. xi).

CAPUT XI.

De aquis conversis in sanguinem.

Deinde aquæ missæ in terram a Moysæ vertuntur in sanguinem, id est, populi in sanguinis Christi fide: *Aquas enim, ait Apocalypsis, quas vidisti, populi sunt, et gentes (Apoc. xvii).*

CAPUT XII.

De ingressu Moysi ad Pharaonem.

Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses et Aaron, petentes triam dierum viam proficisci in deserto populum Israel, et ibi sacrificare Domino Deo. Quæ est via trium dierum, quæ nobis incedenda est, ut exeuntes de Ægypto pervenire possimus ad locum in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit: *Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv)*; quæ via triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit in ore suo Dominum Jesum, et crediderit in corde suo quod Deus illum suscitavit a mortuis tertia die, salvus erit (Rom. x). Hæc est ergo tridui via, per quam pervenitur in locum in quo Domino immoletur et reddatur sacrificium laudis. *Abominationes, inquit, Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro (Exod. viii)*; oves quippe Ægyptii edere dedignantur. Sed quod abominantur Ægyptii, hoc Israelite Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam sapientes hujus sæculi, hoc est, cives Ægypti, quasi fatuitatem deputant: hanc justis Deo in sacrificium immolant, et per id Deo placere procurant, quod sæculo et mundo abjectum et contemptibile esse considerant, secundum Apostolum qui ait: *Nam quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes (I Cor. i).* Ex quo autem loqui cepit Moyses ad Pharaonem, affligitur populus Dei, id est, ex quo in animam hominis sermo Dei perlatu fuerit, acrius callidus hostis consurgit, et majora vitia quibus vincatur immittit. Prius vero quam veniret sermo qui argueret vitia, in pace durabant; sed ubi sermo Dei facere reperit uniuscujusque discrimen, tunc conturbatio magna consurgit.

CAPUT XIII.

De virga in draconem conversa.

Projecit deinde Moyses virgam coram Pharaone,

et serpens factus devoravit serpentem Ægyptiorum, significans quod Verbum caro fieret, qui serpentis diri venena evacuaret, per remissionem et indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum directum, regale, plenum potestatis, quod est insigne imperii. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei, ex Deo Patre natus, Filius homini factus est, natus ex Virgine, qui quasi serpens exalatus in cruce medicinam vulneribus infudit humanis. Unde et ipse Dominus ait: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis (Joan. iii).* Virga enim Moysi in draconem conversa, magorum absorbit virgas; et Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens usque ad mortem (Philipp. ii), et per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante propheta: *Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne (Ose. xiii).*

CAPUT XIV.

De obduratione Pharaonis.

Induravit Dominus cor Pharaonis, scilicet quia diabolum ita sic induravit post peccatum, ut penitentiæ compunctione nunquam emolliatur sicut in Job de eo scriptum est: *Indurabitur quasi lapis (Job xli).*

CAPUT XV.

De decem plagis.

Dehinc inferuntur plagæ in Ægyptum, licet illa in Ægyptum corporaliter gesta sint, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque sæculi forma est. Prima plaga, in qua primo aquæ vertuntur in sanguinem. Aquæ Ægyptiæ erraticæ et lubricæ philosophorum sunt dogmata, quæ merito in sanguinem vertuntur, quia in rerum causis carnaliter sentiunt, sed ubi crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit, hujusmodi eum corruptionibus arguet, ut ex qualitate pœnarum proprios agnoscat errores. In secunda vero plaga ranæ producuntur, quibus indicari figuratiter arbitrantur carmina poetarum, qui inani quadam et inflata modulatione velut ranarum sonitus et cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas; nihil enim aliud animal ipsum utile est, nisi quod sonum vocis improbis et importunis clamoribus reddit. Post hæc ciniphes producuntur: hoc animal pennis quidem suspenditur per aera volitans, sed ita subtile est et minutum, ut oculi visum nisi acute cernentes effugiat; corpus autem cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quem volantem videre quis non valeat, sentiat statim avolantem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur, quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque caliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat nec intelligat unde decipiatur. Quod vero in tertio signo magi cessarunt dicentes: *Hic digitus Dei est (Exod. viii)*, magi illi typum hæreticorum, atque animositatem habuerunt.

Declarat hoc Apostolus dicens: *Sicut Janes et Mambres resistunt Moysi, sic et hi resistunt veritati, homines mente corrupti, et reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt, dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut et ilorum fuit (I Tim. iii).* Hi autem qui per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, facientes sibi adversum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moysen. Tertio enim ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Unde et illi deficientes in tertio signo, dixerunt: *Digitus Dei hic est (Exod. viii)*. Sicut autem conciliatus et placatus Spiritus sanctus requiem præstat mitibus et humilibus corde, ita contrario adversus immites ac superbus inquietudinem exagitat: quam inquietudinem muscæ illæ brevissimæ significaverunt, quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: *Digitus Dei est hic*. Quarto loco Ægyptus muscis percutitur; musca enim nimis insolens et inquietum animal est, in qua quid aliud quam inso-

lentes cur desideriorum carnalium designantur. Ægyptus vero muscis percussit, quis eorum corda, qui hoc sæculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus ferunt. Porro Septuaginta interpretes cynomyiam, id est, caninam muscam posuerunt. Per quam canini mores significantur, in quibus humanae mentes, voluntas et libido carnis arguitur. Potest quidem hic locus significare etiam per muscam caninam forensium hominum eloquentiam, qua velut canes alterutrum se lacerant. Jam vero quinto in loco animalium nece, vel periculum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiaque mortalium, quæ tanquam irrationalia pecora cultum et vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominum, sed et pecudum ligno et lapidibus impressis, Ammonem Jovem in ariete venerantur, et Anubim in cane, Apim quoque colentes in tauro, et cætera quoque quæ Ægyptus Deum suum portenta miratur, et in quibus cultum credebant inesse divinum, in his viderunt miseranda supplicia. Ulcera post hæc et vesicæ turgentibus sexto in verbera producuntur. In ulceribus arguitur dolosa hujus sæculi, et purulenta malitia; in vesicis, tumens et inflata superbia. In fervore iræ ac furoris insaniam. Hucusque enim talia per errorum suorum figuras inundo supplicia temperantur. Post hæc vero verbera veniunt de supernis voces, scilicet tonitrua et grando, et ignis discurrens. In tonitruis enim increpationes ac divinæ correptiones intelliguntur, quia non cum silentio verberat, sed dat voces, sed et doctrinam cælitus mittit, per quam potest culpam suam castigatus agnoscere mundus. Dat et grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascentia vitiorum. Dat et ignem, sciens esse spinas et tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram* (Luc. xii). Per hunc enim incentiva voluptatis et libidinis consumuntur. Quod autem locustarum octavo in loco fit mentio, putatur a quibusdam per hoc genus plagæ dissidentes a se et discordantes humani generis inconstantia confutari. Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate levitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ et salientis animæ in sæculi voluptates. Nona plaga tenebræ factæ sunt, sive ut mentis eorum cæcitas arguatur, sive ut intelligant divinæ dispensationis et providentiæ obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum (Psal. xvii), quas illi audacter et temere pervertere cupientes, et alia ex aliis asserentes in crassas et palpabiles ignorantia tenebras devoluti sunt. Ad ultimum delentur primogenita Ægyptiorum, sive principatus, et potestates, et mundi rectores harum tenebrarum, sive auctores et inventores falsarum quæ in hoc mundo fuerunt religionum, quam Christi veritas cum suis exstinxit et delevit auctoribus. Porro quod sequitur: *In diis eorum fecit judicium* (Exod. xii), illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt, sive motu terræ, sive tactu fulminum. Spiritualiter autem dicimus quod egredientibus nobis ex Ægypto, errorum idola corrumpant, et omnis perversorum dogmatum cultura quatitur.

CAPUT XVI.

De Pascha.

Interea fit Pascha in occisione agni; occiditur Christus, de quo in Evangelio dicitur: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. ii). Vespere immolatur agnus; in vespere mundi passus est Dominus; prohibentur qui Pascha faciunt ossa frangere; non franguntur in cruce ossa Domini, attestante evangelista qui dicit: *Ossa ejus non comminuetis* (Joan. xix). Sanguine agni illuminantur Israelitarum postes, ne vastator Angelus audeat inferre perniciem; significantur signo passionis Dominicæ in frontibus fideles populi, ad tutelam salutis, ut hi soli ab interitu Liberentur, qui cruore Dominicæ passionis corde et

A fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. lv). Unde et appellatur ipsa solemnitas Paschæ, quod nos transitum possumus vocare, eo quod, de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum derelinquimus. Quod autem ait: *De agni illius esu omnis alienigena non comedit ex eo, et in una domo comedatur, nec effereis de carnibus ejus foras*; hoc de Christi corporis sacramento, cuius agnus ille figuram obtinuit, proprie tenetur scriptum: cuius corpus et sanguis in una domo, id est, in una Ecclesia vesci præcipitur; nec efferi foris, in plebibus scilicet hæreticorum, quæ ab eadem Ecclesiæ unitate foris vagantur.

CAPUT XVII.

De argento et auro Ægyptiorum sublato.

Præcepit dehinc populo Deus per Moysen ut ab Ægyptiis sibi comoda peterent, quæ auferrent; sicque Moyses et populus proficiscens auro et argento spoliavit Ægyptios, jussu Domini Dei, nihil injuste jubentis. Quid vero hæc præfiguraverint, nisi quod in auro et argento ac veste Ægyptiorum significati sint quædam doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium non inutili studio discuntur. Sed sive hoc significet, sive illud quod ex ipsis gentilibus animæ pretiosæ tanquam vasa aurea et argentea cum suis utique corporibus, quod vestes significant, adiunguntur populo Dei, ut simul de hoc sæculo nequam liberentur.

CAPUT XVIII.

De Azymo.

Quod ergo ait fermento sublato sic profectos esse filius Israel de Ægypto, hoc et a nobis modis omnibus, si fieri potest, elaborandum est, ut euntes a sæculi hujus illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ ac nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Quod est in novi hominis conversatione relicto pristino homine cum vitis suis; et illi quidem septem diebus azyma comedebant, nos vero simpliciter et pure versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine revolvuntur, et quotidie nobis agnus occiditur, et Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ et nequitiae non habeamus, si innovati nihil ex veteris corruptionis malitia delectemur (I Cor. v). Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ, quod ipsum prius a naturali dulcedine recedens angore corruptum est. In hac nobis præcipitur mansio, ut semper egressionis ex Ægypto memores simus, ut celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de peioribus ad meliora, et primogenita nostri uteri, id est, nostrorum operum cunctarumque virtutum principium Domino consecremus.

CAPUT XIX.

De columna ignis et nubis.

Jam tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, et per diem in columna nubis præcedens populum, et dux factus itineris. Nubes ista præcedens Christus est; idem etiam columna, quia rectus et firmus et fulciens infirmitatem nostram; per noctem lucens, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (Joan. ix). Potest et sic incongrue accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestum est in carne, velut in nube; in judicio vero tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio sæculi tanquam ignis, et lucebit iustus, et ardebit iniustus.

CAPUT XX.

De divisione maris.

Sequentibus inde Ægyptiis, percussit virga Moyses aquas, et transierunt filii Israel per medium mare Rubrum. Quid mare Rubrum, nisi baptismus est, Christi sanguine consecratus? hostes sequentes cum

rege, qui a tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur; et diabolus qui in spiritali baptismo suffocatur. Premunt quidem Ægyptii; urgent et instant peccata, sed usque ad aquam.

CAPUT XXI.

De canticò glorificationis.

Post transitum maris Rubri canit canticum populus Deo, Ægyptiis et Pharaone submerso: non aliter et fideles postquam de lavacro descendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt, dicentes: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem projecit in mare* (Exod. xxv), quod tamen melius et dignius ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua sicut Maria, id est, carnem suam crucifixit cum vitiis et concupiscentiis (Galat. v), et mortificaverit membra sua, quæ sunt super terram (Coloss. iii). Jam dehinc dicitur post maris transitum populus per desertum: baptizati scilicet omnes per mundum, non perfrenes promissa patria, sed quod non vident sperando et per patientiam expectando (Rom. viii), tanquam in deserto sunt, et illic laboriose et periculose tentati, non revertantur corde in Ægyptum, nec ibi tandem Christus deserit, nam et illa columna non recedit.

CAPUT XXII.

De aquis maris.

Egressus populus de mari Rubro occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientibus non habuerunt aquam; et pervenerunt ad fontem amarum, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus videns aquas, et potare non sustinent, mittit lignum Moyses in aquis, et factæ sunt dulces. Intellige amaræ aquas occidentis litteræ et Legis habere figuram, quibus si immitatur confessio crucis et passionis Dominicæ sacramentum tingatur, tunc efficitur aqua amara suavis, et amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritalis. Unde et scriptum est: *Constituit Dominus populo suo legem et judicia, et tentavit eum* (Exod. xv). Alio quoque sensu, quod aquæ amaræ ligno in se suscepto dulcescunt, indicio erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usus dulcedinis quandoque esse vertendum. Sciendum vero juxta superiorem sensum, quod primum ductus est Israel ad aquas falsas atque amaras, et ligno monstrato a Domino dulcibus effectis, postea venit ad fontes. Primo enim dicitur populus ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

CAPUT XXIII.

De duodecim fontibus, et septuaginta palmis.

Cum ergo per lignum vitæ dulcis fuerit effecta, et intelligi lex spiritualiter cœperit, tunc de Veteri Testamento transitur ad Novum, et venit ad duodecim apostolicos fontes, ibi enim arbores reperiuntur septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli apostoli filium Christi prædicaverunt, sed et alii septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur, per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret: siquidem et isti duodecim fontes, septuaginta palmarum arbores irrigantes, apostolicam gratiam præfigurant, populos in septenario numero decuplato rigantem, ut per septiformem spiritus donum legis Decalogus impleatur. Murmurat interea populus in deserto propter famem; et conversus respexit procul in nubem gloriam Dei, aspexitque vespere coturnicem, et mane alterius diei manna. Quid enim per volacres et escas, nisi prædicationes divinitus missæ intelliguntur, quæ transcurrunt per verba sonantia quasi per aerem volatilia pennata, quibus per fidem pascuntur hi qui ad patriam regni cœlestis pervenire contendunt. Potest quidem et volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem tanquam canne alebat, per verba divinitus missa, quasi per volatilia.

Unde et vespere dantur, quia cuncta quæ carnaliter illis concessa sunt finem habitura erant; manifestatio autem luminis fidei, datur manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis vivus de cœlo descendit (Joan. vi), qui per nubes evangelicas universo orbi pluitur, non jam murmuranti et tentanti Synagogæ, sed credenti, et in illo spem ponenti Ecclesiæ: hæc est autem manna inefficiens, hæc est panis verus et cœlestis cibus angelorum, quod Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit; quod ut manducaret homo, *caro factum est Verbum, et habitavit in nobis* (Joan. i); quo etiam qui vescuntur, spiritaliter vivunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt, non incongrue et per manna etiam cœlestia significantur eloquia; unde et interpretatio nominis sic sonat, *Manna enim interpretatur, quid est hoc?* Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores dicentes: *Quid est hoc?* hoc autem manna minutum erat sicut semen coriandri et suave. Quid verbo Dei minutius quidve subtilius, aut quid dulcius et suavius eloquiis Dei quæ sunt super mel et favum.

CAPUT XXIV.

De carnibus alium et manna.

Sed quid est quod sexta die duplum colligi jubetur, quod etiam sufficit in Sabbato? Sexta dies ista est sexta ætas mundi, in qua nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei et audit et facit. In hac duplum recondit, qui et bene vivit, et aliis misericordiam præbet: quod et reponebatur pro Sabbato, et non corrumpatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro sæculo permanent; qui vero infideles erant, et præter causas Sabbati servabant de manna, ebulliebant ex ea vermes, et putrescebant; et qui propter præsentem vitam et amorem sæculi thesaurizant, illis vermes ebulliunt, qui non moriuntur. Isti sunt vermes, quos generant avaritia, et divitiarum cæca cupiditas; hi sunt qui habent pecunias, et videntes in necessitate fratres suos, claudunt viscera sua ab eis; sed et is qui post susceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui ejus semper conscientiam fodiat, et arcana pectoris rodit, sicut vermis lignum, quod est crux Christi, quanquam et vermis sit Christus ipso loquente: *Ego autem sum vermis, et non homo* (Psal. xxi). Sicut enim ipse est aliis in ruinam, aliis in resurrectionem; ita et ipse in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

CAPUT XXV.

De petra virga percussa.

Post manna quæritur liberari populus ab ardore sitis, et fons de petra erupit. Petra autem quæ percussa aquam evomit Christi figuram passionis habuit, qua aperta cuncta fluxerunt: ad quem velut virga lignum passionis accessit, ut emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra, fons manavit; percussus in cruce Christus, sitientibus lavacri gratiam et donum sancti Spiritus effudit. Petram enim istam figuram Christi habuisse probat Apostolus, cum dicit: *Bibebant, inquit, de spiritali consequenti eos petra, petra autem erat Christus* (1 Cor. x). Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat adversus Moysen, et propterea jubet Deus ut ostendat eis petram de qua bibant, quid hoc significat? nisi quia si quis est qui adversatur legi Moysi, et qui murmurat adversus eum, et displicet ei hoc quæ secundum litteram est scripta: ostendit ei Moyses petram, qui est Christus, et adducit eum ad ipsam, ut inde bibat et reficiat sitim suam.

CAPUT XXVI.

De pugna contra Amalech.

Post hæc Moyses ascendit in montem, et Iosus

contra Amalech militat. Tenet virgam Moyses, brachiaque sua in modum crucis extendit; sicque hostis, id est diabolus, viam crelestis patriæ intercludere demoliens, signo crucis Dominicæ superatur. Dum levaret manus suas Moyses, vincebat Israel; rursum si inclinasset, superabat Amalech. Elevantibus enim nobis actus nostros ad cœlum, rectores tenebrarum subjiciuntur; at contra, remissis orantes manibus, hoc est, conversationem terrenam sectantes, hostis victor insequitur. Sedit Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculos, et in Samuelis volumine appellatur lapis adjutorii, et utramque manum ejus Aaron et Hur, quasi populi, aut duo testamenta, sustentant.

CAPUT XXVII.

De cognato Moysi.

Devicto autem Amalech venit Jethro socer Moysi, adducit Sephoram, id est Ecclesiam, et utrumque filium ex utroque populo procreatum, dat Moysi consilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, et facit quæcunque dixit, ubi magnæ admirationis est, ut Moyses propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acceperit, et faceret omnia quæcunque diceret illi, nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, et futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim futurum quandoque quod per populum ex gentibus congregatum ea quæ in lege deerant eo suggerente complerentur, bonumque et spiritalem intellectum afferret ad legem Dei; et sciebat quia audiret eundem populum lex, et faceret omnia quæcunque diceret, legisque diminutio suggerente Evangelio completeretur.

CAPUT XXVIII.

De ascensione Moysi in montem.

Successit itaque post hæc populus quadragesima septima die egressionis ex Ægypto ad montem Sina, ibique Moyses ascendit ad Dominum, et Dominus ad eum descendit. Sed quid est moraliter quod Moyses in montem ascendit, et Dominus in monte descendit? Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus ut ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuenda sublevemus. Sed in hunc Dominus descendit, quia sanctis multum proficientibus, parum de se aliquid eorum sensibus aperuit.

CAPUT XXIX.

De monte Sina, et tonitruis.

Jam deinde quinquagesima die post actum pascha data est lex Moysi, ita quinquagesima die post passionem Domini, quam Pascha illud præfigurabat, datus est Spiritus sanctus, promissus Paracletus, descendens super apostolos, et qui cum eis erant in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutis, et divisis linguis credentium totus evangelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic scripta lex digito Dei, et Dominus dicit de Spiritu sancto: *In digito Dei ejicio demonia* (Luc. xi). Aspicit illic cunctus populus voces et lampades, montemque fumantem tonitrua et fulgura, clangoremque buccinæ perstrepentem. In vocibus namque et tonitruis, clamor prædicantium intelligitur, in lampadibus claritas miraculorum, in sonitu buccinæ fortis prædicatione sanctorum; quæ omnia in adventu Christi et sancti Spiritus completa sunt, quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis et signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus quod significat Ecclesiam, in qua et Dominus Moysi loquitur. Quod autem legem daturus Dominus in igne fumoque descendit, hoc significat quia et fideles claritatis suæ ostensione illuminat, et infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod vero videtur in caligine, hoc significat quia impius

qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, in humilitate nascentem, non agnoverunt; aliis in caligine visus legem dedit, quia veritatem suæ legis non secuturis infidelibus quasi per caliginem dixit: *Ut videntes non videant, et audientes non audiant* (Luc. viii).

CAPUT XXX.

De decem verbis.

Dat igitur inde Dominus Moysi legem innocentie nostræ, et cognitionis suæ, eandemque in decem verba constituit, et saxeis tabulis digito suo scripsit; et hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem Trinitatis divinæ, septem vero ad amorem fraternitatis, quibus societas humana non læditur.

Primum Decalogi mandatum ad Deum patrem pertinet, dum dicit: *Dominus Deus tuus, Deus unus, unus est* (Deut. vi); utique ut hæc audiens non Deum patrem colas, et in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas.

Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* (Exod. xx). Id est, ne æstimes creaturam esse Filium Dei, quia omnis creatura vanitati subjecta est; sed credas eum æqualem esse Patri, Deum deorum, verbum apud Deum, per quem omnia facta sunt. (Joan. i).

Tertium mandatum de Sabbato ad Spiritum pertinet sanctum, cujus dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus sanctus dicitur, propterea et septimum diem sanctificavit. In aliis enim diebus operum non est nominata sanctificatio, nisi in Sabbato, ubi dicitur *Requievit Deus* (Gen. ii). Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter æternam requiem, ad donum Spiritus sancti pertinentem. Dicitur enim ibi: *Memento ut diem Sabbati sanctifices. Sex dies operaberis et facies omnia opera tua; septimus autem dies Sabbatum est Domini Dei tui. Non facies in eo omne opus* (Exod. xx). In sex dierum opere sex millium annorum operatio continetur; in septimo vero requies beati illius temporis regni ostenditur, quod carnaliter Judæi celebrantes peccant; et hoc non nos ad fidem mendacii fallentis aptamus. Clamat per prophetam Deus: *Neomenia et Sabbata vestra odiovit anima mea* (Isai. i). Quomodo ergo sanctificata sunt Sabbata illa quæ odiovit Dominus? Illud ergo Sabbatum est sanctificatum, ubi post bona vitæ hujus opera requies nobis æterna promittitur; ideoque quidquid agimus, si propter futuri sæculi requiem faciamus, veraciter Sabbatum observamus.

Post hæc tria præcepta septenarius succedit numerus mandatorum, ad dilectionem proximi pertiens, et incipit ab honore parentum, quod tamen in ordine quartum est: *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (Exod. xx); a parentibus enim suis homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium; inde hoc mandatum primum est in septem, sicut et Dominus in Evangelio ait: *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (Math. xv), quod est mandatum primum. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi quia prædictum est in septenario numero, quia pertinet ad dilectionem proximi, primum est in altera tabula. Nam ideo duæ tabulæ legis datæ sunt. Jubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumeliosos illis existere, sed officio pietatis debitam reverentiam præstare. Nam qui parentibus honorem deferre non novit, quibus parcere poterit, qui suos odit?

Quintum: *Non mœchaberis* (Exod. xx), id est, ne quisquam præter matrimonii fœdera aliis feminis miscatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam ad alteram accedit.

Sextum: *Non occides* (Ibid.); etenim non solum

opere perpetrans homicidium facit, sed etiam et qui incurrit in eum esurientem vel nudum, qui mori possit nisi indumentum cibumque porrigendo subveniat, et idem homicida tenebitur.

Septimum: *Non furtum facies (Ibid.)*, quod est vitium rapacitatis.

Octavum: *Non falsum testimonium dices (Ibid.)*, quod est crimen mendacii et falsitatis.

Nonum: *Non concupisces uxorem proximi tui (Ibid.)*. In hoc præcepto vetat intentionem adulterinæ cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter uxorem, aliud non appetere alienam uxorem. Ideo duo præcepta sunt: *Non mæchaberis*. Et: *Non concupisces uxorem proximi tui*.

Decimum: *Non concupisces rem proximi tui (Ibid.)*. In hoc præcepto damnat ambitionem sæculi, et refrenat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet subtractionem rerum, secundum errorem, tertium interficit sæculi amorem, quartum impietatem, quintum alidit fornicationem, sextum crudelitatem, septimum rapacitatem, octavum perimit falsitatem, nonum adulterii cogitationem, decimum mundi cupiditatem. Et notandum quia de decem plagis pereuntur Ægypti, sic decem præceptis committuntur tabulæ, quibus regantur populi Dei, ut demones occidantur.

CAPUT XXXI.

De duabus tabulis.

Cur autem in duabus tabulis scripta est lex, nisi ut propter duo testamenta significanda, aut propter duo illa præcepta dilectionis proximi, in quibus tota lex pendet et prophætæ (*Matth. xxii*). Hæc enim in singulis tabulis explicata sunt. In una enim tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem, in alia vero septem pertinentia ad proximi societatem. Sed cur lapideæ eadem tabulæ fuerint, nisi ad significandum cor Judæorum lapideum. Per duritiam enim insensibilitatem demonstravit, per duritiam eorum mentis stoliditatem. De qua propheta dicit: *Auferam ab eis cor lapideum, et dabo eis cor carneum (Ezech. xi)*. Unde et Apostolus: *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus (II Cor. iii)*. Neque enim hoc tabulæ carnales volunt, ut carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit, idcirco per lapidis duritiam significatum est cor non intelligens, et per carnalem sensibilitatem significatum est cor intelligens.

CAPUT XXXII.

De eo quod iustum est: *Altare de terra facietis (Exod. xx)*.

Quod autem addit ibi a Domino: *Non facietis vobis deos aureos et argenteos, altare de terra facietis mihi (Ibid.)*. Altare enim de terra facere, est incarnationem Mediatoris sperare. Tunc quippe a Deo nostro munus accipitur, quando in hoc altare humilitas, id est, super Dominicæ Incarnationis fidem posuerit, quidquid bene operatur. In altare ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros Dominicæ Incarnationis fide solidamus.

CAPUT XXXIII.

De eo quod ait: *Non edificabitis illud de sectis lapidibus (Ibid.)*.

Deinde adjecit: *Quod si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapidibus. Si enim levaveris super id cultrum, polluetur (Ibid.)*. Secti lapides hi sunt, qui unitatem scindunt ac dividunt semetipsos a societate fraterna per odium, vel schismata. Tales in corpore suo non recipit Christus, cujus corporis figuram altaris illius constructio obumbrat. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare constructi jubetur, hi sunt qui fide morumque unitate solidantur. De quibus dicit Apostolus: *Vos estis lapides vivi, cœdificati domui spiritali (I Petr. ii)*. His non est injectum ferrum, quia incorrupti sunt,

et jacula ignita maligni non receperunt, quia unum altare faciunt, unitate fidei vel concordie charitatis.

CAPUT XXXIV.

De eo quod ait: *Non accedens ad eum per gradus (Exod. xx)*.

Non accedes per gradus ad altare meum, id est, non gradatim unum alio præferens ad me pervenies, neque priorem atque posteriorem tempore discernes, quia divisum et sequestratum unitatis Dominum propitium non habebis. Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantiam dividunt. Jam deinde quam plura legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ oportuniore sunt dicenda sunt.

CAPUT XXXV.

De Hebræo sex annis serviente.

Præcipitur enim post hæc in lege ut Hebræus puer, si forte in servitute devenerit, sex annis serviat, septimo vero liber dimittatur. Quod si egressus a servitute noluerit propter uxorem et filios, perforabitur auricula ejus, et erit servus in sæculum. Hoc de præsentis non dicitur sæculo, sed de futuro, quia in sex ætatibus hujus sæculi servientes, septimo die, id est, æterno Sabbato liberabimur, si tamen voluerimus ease liberi, dum adhuc in sæculo servimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiæ, et cum uxore et filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est, carne et operibus jugiter peccati servi erimus in æternum.

CAPUT XXXVI.

De talione.

Illud vero quid significat, quod in hac lege oculo pro oculo dare jubetur. Oculus est enim quisque doctor tanquam vite demonstrans iter. Iste autem si intentionem auditoris pro aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere, si oculo lædatur animæ, et intellectum ejus turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præsulatu, et intellectus ejus turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat, projiciatur. Sed et si quis dentem læsit auditoris, per quem Scripturarum cibum comminuebat, et dividens spiritualiter disinguebat, ut subtilem ex his ad interiora animæ transmitteret sensum. Quisquis ergo hujusmodi evellens dentem conatur a corpore Christi præcidere, auferatur dens ille. De talibus enim dicitur: *Dentes peccatorum contrivisti (Psal. iii)*. Siquidem et manus pro manu, et pes pro pede depositur. Manus est actio operantis, per quem inceditur ad bona, vel mala. Præciditur ergo ille qui scandalum facit, non solum fide, sed etiam in actibus, qui per manum significantur; aut offendiculum præbent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, quia combussit, et gehennæ fraternali tradidit animam, per quæ signacula ostenditur, ut iste percussor, omnibus detruncatis membris, a corpore excidatur Ecclesiæ, ut cæteri videntes, timorem habeant, et non faciant similiter.

CAPUT XXXVII.

De decimis et primitiis offerendis.

Jubetur quoque inter hæc Israeliticis populis decimas frugum cunctarumque primitias rerum offerre Deo. Spiritualiter quippe primitiæ frugum vel primogenitorum principia operum honorum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem, quæ prior est opere, quam Pelagiani sibi tribuendo offendunt; Deus autem dum illa sibi a nobis jubet offerre, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis itaque Domino offerendis denarius perfectiorem significat, quia usque ad ipsum numerus crescit; ideoque sicut in primitiis principia voluntatum, ita decimis consummationem nostrorum operum ad Deum referre

præcipitur, a quo et boni operis initium, et perfectionis designatur effectus. Verum quod dixit: *Primogenita asini mutabis ore (Exod. xiii)*. Per asinum quippe hoc loco immunditia; per ovem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem convertere, ut postquam ille peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea jam agendo proferat, quæ Dei sacrificio ut munda imponat. Quod vero sequitur: *Si non redimes, occidetur*, quia nimirum mens immunda, et delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

CAPUT XXXVIII.

De vitulo combusto igni.

Descendens itaque Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum quod fuerat in idolo consecratus, indignos eos judicans accipere legem, projecit de manibus suis tabulas, quibus contractis, incendit vitulum, quem psalmaverant. Sed quid sibi velit iste vitulus, quem fecerunt filii Israel in solitudine: vel quid significet quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, et in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est operatione Spiritus sancti, scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos quibus eas legeret judicavit, si denique ut ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum, et contrivit, et in aquam sparsit atque submersit. Ut quid potum hoc populo dedit, quem non excitet factum hoc ad quærendam et ad intelligendam prophetice significationem. Occurrat ergo jam intentis mentibus, quia diaboli corpus significaverit in vitulo, id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est diabolus. Aureum propterea, quia videntur idololatriæ ritus velut a sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: *Quoniam cognoscetes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obcuratum est insipienti cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et in volucrum, et quadrupedum, et serpentium (Rom. 1)*; ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam ipsi primates, et tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus, id est, omnis societas gentium idololatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Jesus illo igne comburet, de quo in Evangelio dicit: *Ignem veni mittere in terram (Luc. xii)*. Ut quoniam non est qui se abscondat a calore ejus, dum in eum credunt gentes, igne virtutis ejus diabolica in eis forma solvatur. Totum deinde corpus illud comminuit, id est ab illa male conspirationis conflatione discissum, verbo veritatis humiliatur, et comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitæ, id est, evangelii prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in dominicum corpus, transferant. Quorum uni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est sic: *Macta et manduca (Act. xi)*. Quare etiam non: *Concide et bibe?* Ita ille vitulus per ignem zeli, et aciem verbi et aquam baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est.

CAPUT XXXIX.

De interfectis tribus millibus hominum.

Nunc autem quid etiam prophetice significationis habuerit, requirendum est, quod ex his multos qui sibi absente ipso idolum fabricaverunt, sine ulla cuiusque necessitudinis distinctione jussit interimi. Facile est ut intelligatur hominum illorum intentione significari vitiorum talium necem, quibus ad eandem idololatriam defluerunt. In talia quippe vitia ævire jubet nos Apostolus, cum dicit: *Mortificate membra vestra super terram, fornicationem, immundi-*

tiam, luxuriam, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus (Coloss. iii). Da porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium per quod ad mentem mors ingreditur cum gladio increpationis discurre. Sed et ipse numerus viginti trium millium interfectorum triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

CAPUT XL.

De confractione tabularum.

Ascendit itaque Moyses denuo in montem, iterumque dat ei Deus legem in aliis tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significaverunt eadem tabulæ, quas primo Moyses a Domino accepit, et sine mora confregit. Tabulæ imaginem demonstrabant prisce legis, non post longo intervallo pro populi peccato cessantis, alæ vero ad instar priorum iteratim incisæ Novi Testamenti habuere figuram. Istæ non franguntur, ut ostenderetur Novi Testamenti eloquia permansura. Unde et merito decem verbis legenda signantur, ut per eundem numerum figura crucis exprimeretur. Hujus enim forma in x littera est. Nam recto uno apice a summo in imum dicitur: rursus alio non dispari per transversa brachiorum componitur. Unde et ipse ait: *Non veni legem solvere, sed implere (Luc. xii)*. Utique per passionem crucis, cuius imago fuit in tabulis.

CAPUT XLI.

De quadraginta diebus, quos jejunavit Moyses.

Quid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus jejunaverit, cuius actionis quædam figura est in hujus numeri consideratione. Quadragenario enim numero et Moyses, et Elias, et ipse Dominus jejunaverunt. Præcipitur enim nobis ex lege, et ex prophetis, et ipso Evangelio, quod testimonium habet ex lege et prophetis. Unde etiam in monte inter utramque personam medius Salvator effulsit, ut ab omnibus mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejunio temperantiæ refrenemus, quandiu perfectio decalogi legis per quatuor ejusdem mundi partes, id est, toto orbe, prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signant.

CAPUT XLII.

De eo quod dicit Dominus ad Moysen: Posteriora mea videbis (Exod. xxxiii).

DISCIPULUS.

Quid est visio, quæ Moysi in eremo apparuisse describitur, modo angelus, modo Dominus nominatur?

MAGISTER.

Angelus namque propter quod exterius loquendo serviebat; Dominus autem, quia interioris præsidens loquendi efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens ab interiore regitur, et per obsequium angelus, et per inspirationem Dominus nominatur.

DISCIPULUS.

Quomodo sibi convenit intelligi dixisse Dominum ad Moysen: *Dimittite me ut irascatur furor meus contra eos, faciamque te in gentem magnam (Exod. xxxii)*. Quomodo servus quivit dimittere Dominum omnipotentem facere quæ vellet?

MAGISTER.

Intelligi potest in eo sensu deprecandi ausum præbere servo, ac si aperte diceretur: *Pensa quanti apud me valeas, et cognosce, quia obtinere poteris quicquid pro populo exoras. Omnes sancti namque cum iræ Dei obviant, ab ipso accipiunt ut contra impetum percussiois opponantur, atque, ut ita dixerim, cum ipso se erigunt contra ipsum, eosque vis divina sibi opponit secum, quia in eo quod adversum servientes se iram fortasse opponent, intus eos gratia irascentis fovet, et famulantes interioris le-*

vat, quos quasi adversantes interius tolerat. Portat ergo contradictionem deprecantium, quam aspirat, et velut volenti imponitur, quod ab ipso ut fiat imperatur.

DISCIPULUS.

Dum Testamenti Veteris Patres intueor, multos horum, teste sacrae lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Deum, qui dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxii)*. Vidit Moyses Deum, de quo scriptum est: *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii)*. Vidit Job Deum, qui ait: *Auditu auris audivi te, nunc oculus meus videt te (Job. xlii)*. Vidit Isaias Deum, qui ait: *In anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum (Isai. vi)*, et cætera usque ad id quod ait: *Regem exercituum vidi oculis meis*. Vidit Micheas Deum qui dicit: *Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris et a sinistris (II Paral. xviii)*. Quil est ergo quot tot Testamenti Veteris Patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen ipse dicit: *Non enim videbit me homo, et vivet (Exod. xxxiii)*, et Joannes ait: *Deum nemo vidit unquam (Joan. i)*?

MAGISTER.

Hoc patenter datur intelligi, quia quandiu mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima gratia Spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non pertingat. Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit. Hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquebatur, sicut loqui solet homo ad amicum suum, et in ipsa verba suæ locutionis dicit: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut rideam te (Exod. xxxiii)*. Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur? Ostende mihi Deum diceret, et non: Ostende temetipsum. Si autem Deus erat, cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat videre quem videbat? Sed hæc ejus petitione colligitur, quia enim stitabat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem errare, quem jam cœperat per quasdam imagines videre, ut sic superna scientia mentis ejus oculis adesset, quatenus eis ad æternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et videntur ergo Patres Testamenti Veteris Deum, et tamen juxta Joannis vocem: *Deum nemo vidit unquam (Joan. i)*. Et juxta ejusdem Domini vocem: *Non enim videbit me homo, et vivet (Exod. xxxiii)*, quia in hac mortali carne consistentibus et videri potest per incircumscriptum lumen æternitatis. Sin vero a quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne viventibus, sed tamen inestimabili virtute crescentibus quodam contemplationis acumine æterna Dei claritas videri. Hoc quoque ab ejusdem veritatis sententia non abhorret, qua dicitur: *Non enim videbit me homo, et vivet (Ibid.)*, quia quisquis sapientiam, quæ Deus est videt, huic vitæ funditus moritur ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eum vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum simul et sæculum. Qui enim Deum vidit, eo ipsi moritur, qui vel intentione cordis vel effectu operis ab hujus delectationibus tota mente separatur. Nemo ergo Deum vidit et vixit, ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deum spiritaliter vidit, et mundo carnaliter vixit.

DISCIPULUS.

Quid sibi vult quod Moyses ait ad Deum: *Qui reddis iniquitatem patrum in filios ac nepotes, in tertiam et quartam generationem (Exod. xx)*, cum scriptum sit: *Quid est quod inter vos vertitur parabola in proverbium istud in terra Israel? Patres comederunt vivam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. Vivo ego dicit Dominus, si erit vobis ultra proverbium hoc; nonne*

sicut anima patris, ita et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Pater non portabit iniquitatem filii, neque filius portabit iniquitatem patris. Justitia justus super eum erit, et impietas impius erit super eum, et reliqua (Jerem. xxxi). Quod non æqualiter ac concorditer sonare videtur, quod quæso solvere stude.

MAGISTER.

In utraque etenim sententia dum dissimilis sensus invenitur auctoris, animus ut discretionis viam subtiliter requirat instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus, et nisi per gratiam baptismatis salvamur, etiam parentum peccata portamus, quia unum videlicet cum illis sumus. Reddit ergo iniquitatem patrum in filios, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima pollutur proles. Et rursus, non reddit iniquitatem parentum in filiis, quia cum ab originali culpa per baptismum liberamur, non parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus. Quod tamen intelligi aliter potest, quia quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto constringitur. Quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius gravatur; unde fit ut iniquus filius, iniqui patris non solum sua quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat, cum viis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam adhuc suam malitiam adjungere non formidat; et justum est ut qui sub districto iudice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita præsentis etiam culpas parentis iuqui persolvere. Unde et illic dictum est: *Anima patris mea est, anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ibid.)*, quia in carne nonnunquam filii etiam ex patris peccato perimuntur. Dejecto autem originali peccato ex parentum nequitia, in anima non tenentur.

DISCIPULUS.

Quid est enim quod parvuli filii per eumque a dæmonibus arripiuntur?

MAGISTER.

Hoc datur sentiri, quod caro filii ex patris præna multatur. In semetipso enim percussit pater iniquus, et percussio vim sentire contemnit plerumque in filiis, ut acrius uratur dolor carnis patris, et per filiorum pœnas mens patris iniqua puniatur. Cum vero non parvuli, sed etiam perfectiores filii ex parentum culpa feriuntur, quid aliud aperte datur intelligi, nisi quod illorum etiam pœnas luunt, quorum facta secuti sunt. Unde et recte dicitur: *Usque ad tertiam et quartam generationem (Exod. xx)*, eam quam imitantur filii parentum vitam possunt videre, usque ad eos ultio extenditur, qui viderunt quod male sequerentur.

Recapitulatio. — Quid vero petivit Moyses, ut claritatem Domini videret, dicens: *Si inveni gratiam apud te, ostende mihi temetipsum manifeste (Exod. xxxiii)*. Accepit enim in præsentem congruum responsum, quod faciem Domini videre non possit, quam nemo hominum videret et viveret. Quid est ergo, faciem meam videre non poteris, nisi quia quamvis ad paritatem angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, ut ad contemplandum Deum indefessa consurgat? Videre tamen ejus essentialiam plene non pravalet, quam ne ipsa perfectio angelica in toto vel integre attingit scire, secundum Apostolum, qui ait: *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum (Philipp. iv)*, ut subaudiatur angelorum. Sola enim sibi integre nota est Trinitas, et humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Jam deinde sequentibus verbis Dei futuræ Christi Ecclesiæ, quæ mysterium figuratum est. Gestavit quippe Moyses typum populi Judæorum, in Christum postea credituri, ideo illi dictum est: *Cum transiero, posteriora mea videbis (Exod. lv)*. Quidam hunc sensum in Evangelio dicitur fuisse completum, cum ascendisset

Jesus in montem, quando apparuit Moyses, colloquens cum Jesu, et ideo ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est : *Posteriora mea videbis*. Vidit ergo posteriora ejus, id est, vidit quæ in posterioribus et novissimis facta sunt. Quod autem ait Dominus ad Moysen : *Est locus apud me, stabis super petram* (*Ibid.*), et paulo post : *Tollam manum meam, et videbis posteriora mea* (*Ibid.*), quia enim ex sola Ecclesia catholica Christus conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet de quo videatur. In petram Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam presentiam non agnoscit, de qua soliditate Dominus : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth. xvi*).

CAPUT XLIII.

De glorificatione Moysi.

Quod vero, descendente denuo Moysè, cum tabulis facies ejus glorificata videtur, sed tamen velamine legitur, hoc significabat ut ostenderet eam legem mystico esse velamine operatam testamem infidelibus et occultam. Sermo quippe legis habet scientiæ gloriam, sed secretam; habet et cornua duorum testamentorum, quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum; et manifeste dum legis et prophetarum Scripturas per nimiam soliditatem cordis carnaliter accipiunt infideles. Tota facies Moysi quodam velamine legitur, ita ut non possint loquentes legis gloriam sustinere; sed si conversi fuerint ad Deum, auferunt velamen; occidens litera morietur, vivificans spiritus vivificabitur (*II Cor. iii*). *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (*Psal. cxviii*).

CAPUT XLIV.

De ædificatione arcæ.

Jam nunc arcam testamenti Domini inspicimus, in qua erant repositæ tabulæ legis. Per hanc itaque arcam, quam de lignis imputribilibus Moyses fabricavit, Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mente et corpore incorruptis, habentibus etiam interius duas tabulas testamenti, id est observantiam legis et Evangelii, intus autem ac foris inauratur arca; sic et Ecclesia quasi aurum radiare debet, tam interius vitæ splendore, quam exterius doctrinæ et sapientiæ claritate. Coronæ autem aureæ per circumitum, et per quatuor angulos circa aurei qui per quatuor angulos jubentur adungi hoc significant, quia in eo quod Ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, procul dubio quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur, quæ tamen intra unius coronæ ambitum, id est, intra ejusdem fidei unitatem concluditur; et vectes quoque de lignis Sethim sunt, qui iisdem ad portandum circulis inseruntur, quia fortes perseverantesque doctores velut imputribilia ligna quærendi sunt instructione sacrorum voluminum, semper inhærentes sanctæ Ecclesiæ unitatem denuntiant, et quasi intromissis circulis arcam portant; qui auro quoque jubentur operiri, ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant.

CAPUT XLV.

De urna aurea, tabulis et virga.

In hac testamenti arca fuit urna aurea, tabulæ quoque et virga Aaron. Arca hæc, ut prædictum est, Ecclesia est, habens duas tabulas lapideas, id est, duplicis testamenti perpetuam firmitatem; urnam quoque auream, carnem intelligimus Christi puram atque sinceram, quæ reconditum se manna perpetuæ divinitatis conservat, et angelici illius panis perennem et cœlestem gerit dulcedinem. Necnon etiam virga Aaron, id est, ejusdem summi verique pontificis nostri Jesu Christi salutare vexillum ex-

A primit, immortalis memoriæ semper viriditate frondentem.

CAPUT XLVI.

De propitiatorio et cherubin.

Jam porro propitiatorium super arcam testamenti positum, idem ipse Christus insinuatur, qui inter Deum et hominem medius propitiator intervenit. De quo dicit Apostolus : *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius* (*Rom. iii*). Hoc propitiatorium arcæ superponitur, sicut et Christus caput est Ecclesiæ : ejus a dextris et sinistris duo cherubin consistunt, quod est plenitudo scientiæ, id est, dilectio Dei et proximi, per quod Dominus ostenditur; nemo enim potest pervenire ad Deum, nisi per charitatem. *Plenitudo enim legis dilectio* (*Rom. xiii*). Alii eadem duo cherubin, duo intelligunt testamenta, qui propitiatorium Dei, id est, Christi sacramenta obumbrant, testante propheta : *In medio duorum animalium cognosceris*. Hi versis vultibus se respiciunt, dum in spiritali sensu vertuntur. Tunc enim alter alterum in melius sibi concordant, et in omnibus rectius consonant. Siquidem ex utroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia Vetus et Novum Testamentum tanquam Christus sacramenta Ecclesiæ sub ænigmatum figuris operiunt.

CAPUT XLVII.

De altare.

Altare autem illud corpus Christi significabat, sive omnes sanctos, in quibus semper ardet divinitus ignis, et semper consumitur caro.

CAPUT XLVIII.

De mensa.

Posita vero mensa pacis et fidei, Ecclesiæ gestabat typum, in qua pascimur alimentis Scripturarum : ad cujus unitatem ex toto orbe vocibus apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente : *Sapientia ædificavit sibi domum, paravit suam mensam, miscuit vinum in cratere, et reliqua* (*Proverb. ix*), dicens : *Venite et edite de meis panibus* (*Ibid.*).

CAPUT XLIX.

De candelabro et oleo.

Candelabrum illud septem calamorum Spiritus sancti gestabat imaginem, qui septiformi gratia illustrat Ecclesiam omnem, in unitate fidei consistentem. Alii idem candelabrum Christum intelligunt, gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus sancti splendore micat. Hæc candelabro sunt emunctoria, quæ in Isaia forcipes nuncupantur. Et hæc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæque inter se sancti Spiritus unione sociantur. Extra velum autem testimonii, quod oppansum est, candelabrum ardera præcipitur, quia sine ullo Veteris Testamenti velamine sancti Spiritus jam veritas fulget. Oleum vero, quod de arboribus olivarum sumendum Deus præcepit, eandem gratiam Spiritus sancti ostendit, habentem in se pacem et misericordiam per Salvatoris adventum, unde in cordibus nostris lumen veritatis accenditur.

CAPUT L.

De tabernaculo.

Sequitur nunc figura tabernaculi, quod jubente Domino Moyses fabricare jubetur. Tabernaculum hæc per allegoriam Ecclesia est, in hujus vitæ eremo constituta. De quo Psalmista ait : *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum* (*Psal. xxvi*). Variis igitur speciebus instruitur tabernaculum, partim pretiosis, partim vilioribus. Per quod monstratur alios sanctos, alios esse peccatores in Ecclesia. Fideles autem omnes, et intra corpus Ecclesiæ constitutos; infideles vero extra sinum colloca-

tos. Ipsum autem tabernaculum cum in typo Ecclesiæ fieret, columnas ejus quatuor fundari argenteas Dominus jubet. Columnæ istæ quatuor evangelisæ sunt, sanctæ firmitate fidei solidati. Argenteæ autem dicuntur propter divini eloquii claritatem. Harum columnarum bases prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant Ecclesiæ. Supra firmamentum enim prophetarum evangelistæ collocant Ecclesiam, eorumque auctoritate evangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureum, ille est, de quo dicit Apostolus: *Quia caput viri Christus est (I Cor. xi).*

CAPUT LI.

De columnis et basibus, et capitula.

Interim et tabulas deauratas erigi præcipit, et effundi earum bases argenteas jubet. Quid enim per tabulas, nisi doctores et apostoli extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, ut prædictum est, prophetæ signantur, qui super impositas tabulas firmi ac fusiles sustinentur, quia apostolorum et doctorum vita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur. Unde et conjunctæ binæ bases singulis tabulis supponuntur, quia dum prophetæ sancti in verbis suis de Mediatoris Incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitanter ædificant; et cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustius signant. Unde et bene pelles arietum subiecit, ut per arietes duces præpositosque Ecclesiarum ostenderet; qui quia deservire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationibus ventos et pluvias de hujus mundi contrarietatibus portent, ut hi qui intra Ecclesiam spiritaliter quasi byssus et hyacinthus et purpura fulgent, securi interius resplendeant, dum præpositi et rectores eorum contra procellas et turbines sæculi foris laborant.

CAPUT LII.

De oppanso velo in medio tabernaculi.

Quod vero in medio tabernaculi velum extenditur, et exteriorum pars ab interiore separatur, illud significat, quod nunc populus Ecclesiæ ea quæ promissa sunt, vel oppansa, quousque adveniant, videre non liceat. Sic enim et Apostolus ait: *Nunc videmus per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii).* Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquam per speculum veritatem videmus, positi quasi in sancta, nondum pervenientes ad sancta sanctorum. Sancta enim esse possunt ea quæ in præsentis sæculo habere sanctam conversationem possunt; sancta vero sanctorum, in qua semel tantummodo intratur, ad cælum quippe est transeundum, ubi est propitiatorum et cherubin, ubi et mundis corde apparere poterit Deus. In qua tamen conversatione constituti, non sine adiutorio Spiritus sancti consistimus. Habemus enim ex uno Spiritus sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum Dei, id est, septemplicem Domini gratiam misam in universo orbe terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore sancti Spiritus diversa charismatum claritate illustrat. Potest quidem hoc oppansum velum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illic reposita, tempus illud significari quod fuit sub lege, quia quæ lex et prophetæ ceciderunt occulta erant; et interjecto velamine, videri non poterant, sed posteaquam Christus adveniens, tempore passionis, velum illud a summo usque deorsum disruptit, omnia illa quæ antea erant occulta per Domini passionem ad nostram fidem sunt revelata, dicente Apostolo: *Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum, quia spiritus omnia scrutatur, et ea quæ sunt alta Dei (I Cor. ii).*

CAPUT LIII.

De diversis donariis ad constructionem tabernaculi.

Offeruntur autem uno studio, et tamen diversa

donaria ad constructionem tabernaculi, juxta quod scriptum est: *Aurum et argentum, æs, lapides pretiosi (Exod. xxv).* Tunc præterea *byssum, coccum, hyacinthum, et purpuram; pelles etiam arietum rubricatas, et pelles hyacinthinas; sed et ligna impubilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi (Ibid.),* sed et quidquid in cultum et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt: *Armillas et inaures, et annulos, et dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatim.* Si quis habuit *hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum, et pilos caprarum (Exod. xxxv).* Figura itaque prioris tabernaculi Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur meritum dona, quibus ornatur Ecclesia. Fides ejus auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quod vero in ornamento, sive tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent, hoc significat, quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimuntur, exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inveniunt, quia ad usus sanctæ ædificationis accipiuntur. Collatio vero ipsa non sit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos astringunt, præpositorum valde laborantium operæ demonstrantur. Per inaures subditorum obedientia exprimitur. Per annulos sigaculum secretorum ostenditur. Unde et quædam minus intelligentium occultantes quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta credantur. Unde et justus lætatur, et dicit: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (Psal. cxviii).* Porro per dextralia opera bona et dextera commemorantur. Per vas aureum, in donaria Domini separatim, divinitatis intelligentia accipitur. Quæ tanto ab infirmorum amore disjungitur, quanto ad ea sola quæ terrena sunt a mandato sublevatur. Porro per hyacinthum spes cœlestium præmiorum ostenditur; per purpuram cruor ac tolerantia passionum, amore regni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum charitas demonstratur, quæ perfectione suis bis tingitur, qui a Dei et proximi dilectione decoratur. Per byssum immaculata carnis incorruptio et splendidissimus sanctimoniz candor ostenditur. Byssus enim linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas textitur, dura pœnitentiæ afflictio designatur. Dum igitur alii per armillas et annulos forti magisterio exercentur, alii per inaures et dextralia devotam audiendi obedientiam, rectamque operationem exhibent, alii per vas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent, alii per hyacinthum, purpuram et coccum, audita cœlestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliore intellectu minime cognoscunt. Alii per byssum incorruptionem carnis offerunt. Alii per caprarum pilos deplorant asperem, quod libenter admiserunt. Ecce ex tanta diversitate operum unum conficitur tabernaculum, sicut ex diverso pulvere unus compingitur terræ globus infusione sancti Spiritus irrigatus. Jam porro ligna Sethim impubilia omnes sancti intelliguntur, mente et corpore incorrupti; neque enim sæculo pereuntes, sed permanentes æterni. Lapides quoque pretiosi, confessores, apostoli, sacerdotes, omnesque justi, quos etiam lapides vivos beatus Petrus Apostolus dicit: *Ut sitis, inquit, lapides vivi, cœdificati in templo Dei (Petr. ii).* Hæc igitur omnia efferuntur in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem, offert et alius aurum, sensum; alius argentum, eloquium; alius vocem aris, sicque fiunt multa in tabernaculo. Mensa scilicet et candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phylæ, mortariola, et emunctoria, paxilli, tentoria, quibus diversitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum Ecclesia est, in qua est mensa, id est, unitas fidei; vel certe Scriptura sacra, qua universi

fideles spiritali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis Christus est cum septem Ecclesiis. Emunctoria quoque ejus, hoc est, geminum testamentum; et columnæ, doctores sancti, firmitate fidei solidati; nec non et bases, id est, prophetæ suo fundamine structuram gestantes Ecclesie. Ibi etiam et tabulæ, apostoli, prædicationis fidei dilatati. Tentoria, præpositi videlicet et prædicatores, qui strictius laborant contra hujus sæculi turbines. Sunt ibi et crateres, id est, distributiones hominum. Sunt et paxilli, hoc est, principes Ecclesie, in quibus pendunt omnia genera populorum quasi vasorum. Scyphi quoque, doctrinæ eloquia, sive sensus; nec non et thoribula, virtutes scilicet operum, vel orationes sanctorum, quibus odor suavitatis ascendit ad Dominum. Phialæ quoque, apostoli et doctores, pleni vitalibus aquis. Ibi lilia, virginitatis candor, sive mortariola, laborum passionumque tolerantia, quibus mortificantur membra poenitentium. Et hæc quidem species dispensationesque donorum sunt divisæ per Spiritum sanctum fidelibus, ut in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construat, in quibus habitat Deus in medio sanctorum.

CAPUT LIV.

De unguento quo perungitur tabernaculum.

Porro unguentum quo perungitur tabernaculum chrisma est, quo ungitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus divinitas tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem unguentum hoc intelligi etiam virtutes sanctorum, sive odor justitiæ longe lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: *Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, et odorem justitiæ suæ manifestat per nos (II Cor. II).*

CAPUT LV.

De incenso composito.

Incensum autem quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis, id est, stacte, onyche, galbano et thure componitur. Hæc in forma orationum fidelium constituta beati Joannis Apocalypsis ostendit: *Et illi quidem viginti quatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes unusquisque citharas et phialas aureas, plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum (Apoc. v).* Quamquam et speciem quatuor elementorum horum quatuor odorum naturæ significare videantur, ut thus, quod per lucidum est, aeri comparetur; stacten vero aquis; galbanus et onyx terræ atque igni; ut per hæc omnium quæ in cælo et infra cælum, et in terra et in aquis sunt, placitum Deo incensum sit, hic creaturæ laudis oratio. Sanguis autem ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, et tabernaculum testamenti, omniaque quæ in eo erant, dicens: *Sanguis hic sanguis testamenti (Exod. xxiv)*, mirifice Domini Jesu sanguinem prædicare monstratur, quo omnium credentium corda purgantur, quo fides Ecclesie signatur, quo omnis populus, id est, Christi corpus omnis tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur (Marc. xiv)*, ad implendum in veritate id quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

CAPUT LVI.

De veste pontificis.

Jam nunc indumenta pontificis quæ sint, quæque potius significant, demonstrandum est. Sacerdotem autem Aaron illum significari, ad quem dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix)*. Vestis ejusdem sacerdotis Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam (Ephes. v)*. Quatuor colores, ex quibus vestis ejus contextitur, meritorum est diversitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam,

id est sacerdotalem lineam, Incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, et significatur in pedibus. Linum enim de terra oritur, cidarium super caput ejus, et auream laminam, splendorem divinitatis intelligimus, ut nos quidem secundum hominem potere, secundum Deum cidari ornati esse videamur. Feminalia vero illa quæ induit, castitatem corporis Christi et integritatem ostendit. Cingulum vero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel concordia figuratur, qui in unitate fidei Christum amplectuntur; tunica autem illa talaris, a capite usque ad plantas dimissa, eadem Ecclesia Christi usque ad finem temporum permansura. Hæc vestis tota sit hyacinthina. Hyacinthus enim aërio colore resplendet, scilicet, ut omnis Ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, et tota ad amorem cælestium surgat. Mala autem punica in inferioribus posita ejusdem Ecclesie unitatem declarant. Nam sicut in malo punice uno exterius cortice multa interius grana muniuntur, sic in numero sanctæ Ecclesie populus unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tegit. Tintinnabula vero inter mala granata testimonia consonantia, prophetiæ intelliguntur, et doctores sancti in medio Ecclesie collocati, quorum lingua doctrinæ scientia resonat. Tangit utrasque acies tintinnabuli, id est, partes Legis et Evangelii. Hæc autem tintinnabula in extremo vestimento sunt posita, idcirco et de fine mundi, et de vita futura disputantes, nunquam sileant. Superhumeralis autem, pallium Salvatoris insinuat potestatem et regnum, sicut scriptum est: *Principatus ejus super humeros ejus (Isai. ix)*. Duos autem lapides smaragdini insuper humerali a dextera et læva positi, duo sunt populi, gentilis dexter et Judæus, qui fuit aliquando dexter, sinister est. Habentes in se sculpta nomina duodecim patriarcharum, id est, ad imitandum vitæ exempla sanctorum Apostolorum. Alii eosdem lapides duos duo testamenta dixerunt, sive litteram et spiritum, in quibus tenentur legis universa mysteria. In dextera spiritus, in læva littera. Rationale vero pectori superpositum, quaternio lapidum ordine distinctum, sermonem figurat evangelicum, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis et doctrinam Trinitatis exponit, cui convenit in gemmis apostolicus sermo tam virtute, quam numero. Hoc autem rationale duplex est, quia evangelicæ doctrinæ scientiæ doctrina scientia aperta est et abscondita, simplex et mystica. Item idem sacerdos Christus, non incongrue interpretatur in membris suis, et maxime in pontifice, qui moratur in sanctis, et offert victimam pro populo carnis immaculati agni, sacro ordine conficiens. Primo enim quod in Aaron pectore rationale judicii vitis ligantibus imprimitur, significat ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat, quod etiam rationali vigilanter adjungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Scriptos etenim sanctos Patres semper in pectore ferre debent, quorum exempla imitari non cesset; et quod in utroque humero sacerdos velamine superhumerali astringitur, ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur. Et quod superhumeralis ex auro et hyacintho et purpura bis tincto cocco et torta fieri bysso præcipitur, quantum sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientiæ emicat, cui hyacinthus, qui aërio colore resplendet, adjungitur, scilicet, ut omne quodquod tractat, ad amorem cælestium surgat. Huic admiscetur regalis purpura, ut suggestiones vitiorum veluti ex potestate regia comprimatur. Coccus quoque bis tinctus ipsius superhumerali adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnium virtutum bona ex charitate decorentur, quia charitas, quæ in dilectione Dei et proximi pendet, quasi ex duplici tinctura refulget, cui bis tincto cocco torta bysso adjungitur. De terra enim bysso nitente specie oritur, per quod candens

decor munditiæ corporalis castitas designatur : quæ videlicet torta pulchritudine superhumerali innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Siquidem et balteo præcingitur, per quod rerum incentiva et luxuria libidinum restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens, in tunica tintinnabulis ambitur, ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendant. Mala quoque punica tintinnabulis conjunguntur, ut per ejus doctrinam fidei unitas designetur. Quod autem in prima parte tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco ubi populus Dei cœlestibus vocibus eruditur, nunquam abscedamus, sed quotidie confessionis et laudis

spiritale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (Psal. l.). Illud autem quod semel in anno pontifex, relicto populo, ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, significat pontificem nostrum Dominum Jesum Christum, qui in carne positus per totum annum erat cum populo annum illum, de quo ipse dicit : *Evangelizare pauperibus misit me, et vocare annum Domini acceptum, et diem propitiationis* (Luc. iv). Isto ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum, id est, completa dispensatione penetravit caelos, intrans ad Patrem, ut eum propitium humano generi faciat, et exoret pro omnibus in se credentibus.

QUÆSTIONES SUPER LEVITICUM.

CAPUT PRIMUM.

De quatuor generibus principalium oblationum.

In exordio Levitici quatuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suavitatis Domino offerri jubentur, id est, primum, vitulus de armentis sine macula; secundum, agnus de ovibus; tertium, turtur et columba; quartum, similago conspersa azyma, oleo uncta, et cilibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum persona populi offerebantur. Primum itaque sacrificium vitulum ex armentis Christum demonstrat, ex patriarcharum progenie descendente; hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ edomuit, atque Spiritus sancti semen virtutum fruge ditavit. Iste vitulus sine macula est, quia sine peccato ad passionem ducitur. Offeritur autem non in tabernaculo, sed ad ostium ejus, quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aaron sacerdotis offertur sanguis ejus, quod de Anna et Caïpha intelligitur, quia consilium facientes effuderunt sanguinem Christi. Secunda hostia de ovibus, agnus oblati idem Christus propter innocentiam figuratur. Hic est agnus qui apud Isaiam in sacrificium adducitur, et a Joanne omnibus demonstratur : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (Joan. i). Bene ergo in sacrificio agnus offertur, ut innocentiae et passionis Christi figura demonstraretur. Bene et hædus quia per ejus mortem auctor peccati diabolus agnosceatur jugulatus. Tertium sacrificium dicitur turtur et columba; turturem carnem Christi manifestum est esse, Salomone dicente : *Speciosæ genæ tuæ sicut turtur* (Cant. i). Columba Spiritus sancti figuram habere Joannes Baptista declarat, dicens : *Super quem videris Spiritum sanctum descendente sicut columbam, hic est Filius meus* (Matth. iii), ac per hoc turturem et columbam, id est, carnem Christi Spiritu sancto sociatum per mysterium passionis, sacrificium Deo in odorem suavitatis. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Jesus. Quartum autem anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium de simila, Ecclesiæ catholice figuram pronuntians, quæ ex convenientibus membris quasi simila ex multis credentium granis collecta est, et legis et Evangeliorum mola inter litteram et Spiritum separat, per aquam baptismatis adunatam, chismatis oleo perunciam, sancti Spiritus igne solidatam, per humilitatem Spiritus Deo placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriformem Christi et Ecclesiæ habitum demonstrantes.

CAPUT II.

De figuris hostiarum.

Hostiarum diversitates exsequitur, quarum typus

B imaginem passionis Christi præferbat. Nam postquam ipse oblati est, omnes hostiæ cessaverunt, quæ in typo vel umbra ejusdem præcesserant, figurantes illud sacrificium, quod unus et verus Sacerdos obtulit Mediator Dei et hominum, cui sacrificii promissas figuras in victimis animalium celebrare ante oportebat, propter mundationem futuram carnis et sanguinis, per quam unam victimam fieret remissio peccatorum, de carne et sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possederunt (I Cor. xv), quia eadem substantia corporalis in cœlestem commutabitur qualitatem. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur; ipse in agno, propter innocentiam; in ariete propter principatum; in hirco, propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato daretur peccatum (Rom. viii); in turture, et columba, propter Deum hominem, quia Mediator Dei et hominis in duarum substantiarum conjunctione ostendebatur. Porro in similaginis conspersione credentium, per aquam baptismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicue demonstrabat. Nos autem moraliter munus Deo vitulum offerimus, cum carnis superbiam vincimus; agnum, cum irrationabiles motus et insipientes corrigimus; et hædum, dum lasciviam superamus; columbam, dum simplicitatem mentis ostendimus; turturem, dum carnis servamus castitatem; panes azymos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis ambulamus (I Cor. v).

CAPUT III.

De igne sacrificii.

Ignis in sacrificio id significabat, velut absorbeas mortem victoria (I Cor. xv). In eo autem populo hæc rite celebrata sunt, cujus regnum et sacerdotium prophetia erat venturi regis et sacerdotis, ad regendos et congregandos fideles in omnibus gentibus, et introducendos in regnum cœlorum, ad sacrarium angelorum, et ad vitam æternam. Illius itaque veri sacrificii sicut religiosa sacramenta Hebræi celebraverunt, ita sacrilega imitamenta pagani, quæ immolant gentes, ut ait Apostolus : *Dæmonibus immolant, et non Deo*. Antiqua enim res est, et prænuntiativa immolatio sanguinis, futuram passionem Mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse, in sacris litteris invenitur.

CAPUT IV.

Quod mel in Dei sacrificio non offeratur.

Quod mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suave hujus mundi placere, nihil quod non habeat mordacitatis aliquid veritati fore acceptum. Unde et Pascha cum amaritudinibus manducatur.